

SURXONDARYO VILOYATI TERMIZ SHAHRIDAGI ATMOSFERA HAVOSINI CHANG BILAN IFLOSLANISH HOLATI MONITORINGI

Niyazova O.A., Turayev X.X., Jumayeva Z.E.

Termiz davlat universiteti

Annotatsiya. Atmosfera havosini chang bilan ifloslanishi global ekologik muammolarning asosiy qismi bo‘lib, zamonaviy dunyoning istiqboliy taraqqiyotiga xavf soluvchi omil sifatida qaraladi. Atmosferaning ifloslanish ko‘lamiga bog‘liq holda bir nechta muammoli jarayonlar keltirib chqarishi mumkin. Bular qatoriga tabiiy-ijtimoiy-ishlab chiqarish tizimining iqtisodiy samaradorligi funksional pasayishiga xamda inson salomatligiga va atrof–muhit komponentlarining havfli o‘zgarishlariga olib keladi. Olib borilgan tadqiqot atmosferada aniqlangan zararli moddalar changa qo‘shilib keladigan xar- xil fizik va kimyoviy elitmentlarning birikmalari inson salomatligi va tabiiy muhitning normal saqlanishiga salbiy tasir qiladigan omillar xisoblanadi. Shu sababli bunday jarayonlarni o‘rganish, ularning ta'sirini kamaytirish hamda bunday salbiy tasirlarni butunlay yo‘qotish eng aktual masala xisoblanadi.

Kalit so‘zlar: atmosfera havosi, chang, ifloslanish xolati, kasallanish, miqdor, zararli, modda konsentratsiyasi, shamol, me’yor.

Аннотации. Загрязнение атмосферного воздуха пылью составляет основную часть глобальных экологических проблем и рассматривается как фактор риска будущего развития современного мира. В зависимости от степени загрязнения атмосферы может возникнуть ряд проблемных процессов. Среди них экономическая эффективность природно-общественно-производственной системы функционально снизится, а также приведет к опасным изменениям компонентов окружающей среды и здоровья человека. Согласно проведенным исследованиям, совокупность различных физических и химических элементов, которые добавляются в пыль и вредные вещества, находящиеся в атмосфере, являются факторами, отрицательно влияющими на здоровье человека и нормальное сохранение природной среды. Поэтому наиболее актуальным является изучение таких процессов, снижение их влияния и полное устранение таких негативных последствий.

Ключевые слова: атмосферный воздух, пыль, состояние загрязнения, уровень заболеваемости, количество, вредных веществ, концентрация веществ, ветер, норматив.

Annotations. Atmospheric air pollution by dust constitutes a major part of global environmental problems and is considered a risk factor for the future development of the modern world. Depending on the degree of atmospheric pollution, a number of problematic processes may arise. Among them, the economic efficiency of the natural-social-production system will functionally decrease, and will also lead to dangerous changes in the components of the environment and human health. According to studies, a combination of various physical and chemical elements that are added to dust and harmful substances in the atmosphere are factors that negatively affect human health and the normal preservation of the natural environment. Therefore, the most relevant is to study such processes, reduce their influence and completely eliminate such negative consequences.

Key words: atmospheric air, dust, state of pollution, morbidity level, quantity of harmful substances, concentration of substances, wind, standard.

Kirish. Atmosfera havosi atrof-muhitning asosiy muhim tarkibiy qismidir. Yer yuzida faol hayot olib borayotgan odamlarning, hayvonot olami, o‘simliklarning salomatlik holati havo tarkibidagi zararli moddalarga bog‘liq. Atmosferani ifloslanishi asosan sanoat korxonalarini chiqindilari natijasida hamda so‘ngi o‘n yillarda iqlimni quruq kelishi oqibatida atmosfera havosiga ko‘tarilayotgan mayda va katta dispersli chang zarralari bilan barcha aholi yashash joylarini qamrab olmoqda. Atmosfera havosini ifloslantiruvchilarni ekologik jihatdan o‘rganish katta ahamiyatga ega, chunki ifloslanish nafas olish havosi orqali organizimga tushadi. Atmosfera havosini chang bilan ifloslanishi quyidagi qator noxush ta‘sir asoratlari bilan kuzatish mumkin; o‘simlik dunyosini shikastlanishi, atmosferani musaffoligi tumanli kunlarining ko‘payishi, binolar va uy jihozlarining sifatini buzulishi, kimyoviy reaksiyalar natijasida metal karroziyalari, shu bilan bir qatorda aholi salomatligiga noxush ta‘siri qilishi mumkin.

Atmosferaning ifloslanishi global ekologik muammolarning asosiy qismi bo‘lib, zamonaviy dunyoning istiqboliy taraqqiyotiga xavf soluvchi omil sifatida qaraladi. Atmosferaning ifloslanish ko‘lamiga bog‘liq holda bir nechta muammoli

jarayonlar rivojlanishi mumkin. Bular qatoriga tabiiy-ijtimoiy-ishlab chiqarish tizimining iqtisodiy samaradorligi funksional pasayishiga xamda inson salomatligiga va atrof-muhit komponentlarning havfli o'zgarishlariga uchrashi hisoblanadi. Olib borilgan tadqiqot atmosferada aniqlangan zararli moddalar konsentratsiyasining daraxt barglarida kumulyatsiyasi o'rtasidagi chiziqli bog'lanishni aniqlashga qaratilgan [1].

Атмосфера хавосини чанг билан ифлосланиш даражаси (2023 й)

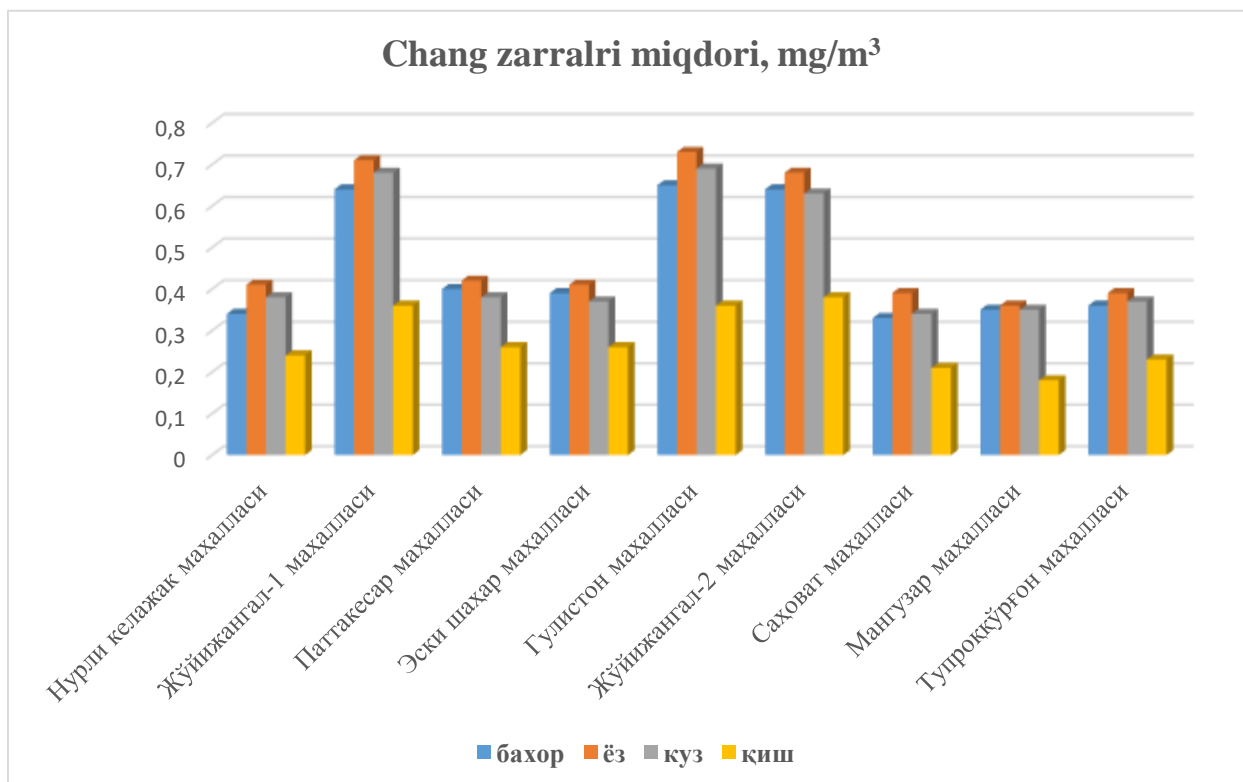
№	Kordinatalar (kenglik; uzunlik)	Namuna olingan statsionar nuqtalar nomi	Chang zarralari miqdori, mg/m ³			
			max	min	o`rtacha	namuna soni
1.	37,198429°; 67,295376°	Termiz shahar, Nurli kelajak mahallasi	0,41	0,24	0,37	660/60
2.	37,206786°; 67,308226°	Termiz shahar, Jo'yijangal-1 mahallasi	0,71	0,36	0,60	660/60
3.	37,201984°; 67,274090°	Termiz shahar, Pattakesar mahallasi	0,42	0,26	0,38	660/60
4.	37,215382°; 67,265507°	Termiz shahar, Eski shahar mahallasi	0,41	0,26	0,39	660/60
5.	37,215382°; 67,290226°	Termiz shahar, Guliston mahallasi	0,73	0,36	0,61	660/60
6.	37,226881°; 67,319212°	Termiz shahar, Jo'yijangal-2 mahallasi	0,68	0,38	0,59	660/60
7.	37,232930°; 67,254671°	Termiz shahar, Sahovat mahallasi	0,39	0,21	0,27	660/60
8.	37,234843°; 67,286943°	Termiz shahar, Manguzar mahallasi	0,36	0,18	0,28	660/60
9.	37,246322°; 67,314752°	Termiz shahar, Tuproqqo'rg'on mahallasi	0,39	0,23	0,29	660/60

Atmosfera xavosidagi changni fasllar bo‘yicha ifloslanish ko‘rsatgichi (2023
y)

№	Kordinatalar (kenglik; uzunlik)	Namuna olingan statsionar nuqtalar nomi	Chang zarralari miqdori, mg/m ³			
			bahor	yozi	kuz	qish
1.	37,198429°; 67,295376°	Termiz shahar, Nurli kelajak mahallasi	0,34	0,41	0,38	0,24
2.	37,206786°; 67,308226°	Termiz shahar, Jo‘yijangal-1 mahallasi	0,64	0,71	0,68	0,36
3.	37,201984°; 67,274090°	Termiz shahar, Pattakesar mahallasi	0,40	0,42	0,38	0,26
4.	37,215382°; 67,265507°	Termiz shahar, Eski shahar mahallasi	0,39	0,41	0,37	0,26
5.	37,215382°; 67,290226°	Termiz shahar, Guliston mahallasi	0,65	0,73	0,69	0,36
6.	37,226881°; 67,319212°	Termiz shahar, Jo‘yijangal-2 mahallasi	0,64	0,68	0,63	0,38
7.	37,232930°; 67,254671°	Termiz shahar, Sahovat mahallasi	0,33	0,39	0,34	0,21
8.	37,234843°; 67,286943°	Termiz shahar, Manguzar mahallasi	0,35	0,36	0,35	0,18

9.	37,246322°; 67,314752°	Termiz shahar, Tuproqo‘rg‘on mahallasi	0,36	0,39	0,37	0,23
----	---------------------------	--	------	------	------	------

Maqolada Surhandaryo viloyati Termiz shahar va termiz tumanlarida o‘ziga xos iqlimi, reliefi tufayli Surxondaryo janubiy regionlarida atmosferadagi chang miqdori o‘rganilgan. Chang zarralari miqdori Termiz shahar, Jo‘yijangal-1 mahallasi 0,60, mg/m² hamda Termiz shahar, Guliston mahallasida 0.73 mg/m³ Chang miqdori me‘yordan yuqori ekanligi aniqlangan. Termiz shahar Manguzar mahallasida esa chang miqdori pasr 0,36 mg/m² ni tashkil etadi bu mahala gengiz sathidah baland joylashgan. Boshqa mahallalaga nisbatan Guluston va Jo‘yijangal-1 mahallasi dengiz satxidan ancha past ekanlidini ushunchang miqdori ko‘satgichi yqoriroq. 4-ta fasl bahor, yoz, kuz va qish oylari organilgan va aniqlangan.

Xulosa qilib Surxondaryo viloyati janubiy regionida joylashgan Termiz shahar va Termiz tumanida atmosfera havosini ifloslantiruvchi chang miqdori o‘rganilib chiqildi va monitoring qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karshieva D. R., Nazarova F. A., Tolibova Z. H. Atmospheric dust and its effects on human health //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 3. – C. 1168-1172.
2. Sharofiddinovich M. A., Shukurulloeva M. I., Uralovna M. U. SURXONDARYO VILOYATI ATMOSFERA HAVOSI TASIR ETUVCHI OMILLAR //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – T. 3. – №. 30. – C. 317-322.
3. Maxammadiyev A. S., Mamaraimova U. U. ATMOSFERA HAVOSI TA’SIR ETUVCHI OMILLAR //GOLDEN BRAIN. – 2023. – T. 1. – №. 15. – C. 374-377.
4. Boykabulovich A. M. et al. SURXONDARYO VILOYATI ATMOSFERA HAVOSIDAGI CHANGLAR VA ULARNING MIQDORI, TARKIBI HAMDA INSON SALOMATLIGIGA TASIRI //SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH. – 2023. – T. 2. – №. 16. – C. 9-11.
5. Qurvonaliyevich B. N., Toxirjon o’g’li Z. Z. ATMOSFERA HAVOSIDAGI ZARARLI MODDALARNING ATROF- MUHITGA TA’SIRI //AndMI Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalari. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 551-553.
6. Boyirov Z. R., Eshqobilov S. N. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARINING ATMOSFERA HAVOSINI IFLOSLANTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMI //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – T. 3. – №. 6. – C. 191-194.

Research Science and
Innovation House